

Beskrivelse 3: Holocaust og kilder

Kilder og kildekritik

Historiske kilder og kildekritik er grundlaget for historiefagets muligheder for at skabe en historisk forståelse af fortiden. Historiske kilder kan være mange ting, og de kan være både skriftlige og ikke skriftlige, men fælles for dem er, at de kan betragtes som en slag spor fra en særlig del af fortiden. For at begribe fortiden ud fra de spor eller kilder vi har tilbage, er det nødvendigt at undersøge kilden grundigt ved hjælp af kildekritikkens metoder. Her vil man især lægge vægt på at afklare kildens ophavssituation, det vil sige kildens afsender, motiv, genre og kontekst. Herigennem kan man nemlig klarlægge kildens nærmere forudsætninger for at udsige noget om fortiden og derigennem afklare hvilke spørgsmål, man kan rette til den.

Det at stille spørgsmål til kilden er et centralt aspekt ved at arbejde historiefagligt. En kilde er i sig selv som udgangspunkt tavs og bliver først en kilde til historisk erkendelse i det øjeblik, man spørger den om noget. Derfor leder det kildekritiske arbejde heller ikke frem til 'gode' eller 'dårlige' kilder, men derimod til en præcisering af, hvad kilden reelt kan udsige noget om, og derved hvilke problemstillinger og spørgsmål man kan rette til den. En kildes værdi er derfor en direkte funktion af de spørgsmål, man stiller den, hvilket i historiefaget defineres som det funktionelle kildebegreb.

En kilde kan vise sig at være utroværdig i forhold til det sagsforhold, hvorom den direkte beretter. For eksempel vil et dagbogsnotat som Rudolf Hösses eller et interview som det Leon Goldensohn foretog med Hans Frank være voldsomt præget af ophavssituationen. Begge kilder er nedfældet efter en juridisk og moralsk domsfældelse, og vil derfor have en tendens til at forskønne eller efterrationalisere de gerninger, kilden forholder sig til. Informationerne i disse kilder kan derfor afvige en del fra andre, og måske mere troværdige, kilders informationer om omstændighederne for gerningerne. Med det for øje kan man i stedet overveje at stille den utroværdige kilde andre spørgsmål, som den vil være en mere pålidelig kilde til. For eksempel kan kilden fortælle noget om, hvordan en person, anklaget for meget alvorlige forbrydelser, vælger at forklare sine gerninger for omverdenen, herunder hvilket billede personen ønsker at videregive af sig selv i eftertiden.

Holocaust og kildekritik

Historiefagets metodiske og kildebaserede grundlag giver historikere et solidt udgangspunkt for en nuanceret forståelse af fortiden. Når det handler om studiet af Holocaust og andre folkedrab er denne pointe ekstra væsentlig. Dette skyldes delvist folkedrabets destruktive karakter: kun ved indgående studier af folkedrabets faser, menneskelige aktører, rationaler og udførelse kan vi opnå viden, som potentielt kan gøre os klogere på, hvordan vi forhindrer lignende udviklinger. Det skyldes også, at den historiske kildekritik kan bruges til at modbevise folkedrabsbenægtelse- og trivialisering, som ofte er en integreret del af folkedrabet selv. Folkekræb handler ikke blot om at udrydde en særlig gruppe, men også om at destruere denne gruppes bygninger, symboler, navne, tekster og billeder sammen med de fysiske beviser på selve udryddelsesprocessen.

Noget om de kildetyper vi har medtaget

Undervisningsmaterialet indeholder mange forskellige kildetyper, der tilsammen kan bruges til at danne en fortælling om Rudolf Höss og Hans Frank og deres rolle i folkedrabet på de europæiske jøder. Kildetyperne dækker nærmere bestemt over dagbogsuddrag, fotografier, dekretter, interviews, domsafsigelser, taler og *memoirs*. Hver kildetype har en række særlige kildekritiske opmærksomhedspunkter, som vi anbefaler, at læreren arbejder med. Omvendt er det afgørende for forløbet, at kilderne ikke underlægges en slavisk gennemgang, hvor samtlige af kildekritikkens elementer medtages. I undervisningsforløbet skal kildekritikken således underlægges en dialogisk og meningsfuld form i forhold til den enkelte kilde. De særlige opmærksomhedspunkter i forbindelse med den enkelte kilde vil fremgå i lærerens kildematerialet, så her skal blot præsenteres nogle helt overordnede betragtninger omkring de udvalgte kildetyper.

- **Dagbogsuddrag:**

Her er opmærksomhed på genre og motiv vigtigt: har det været meningen at dagbogen skulle læses af andre, og i så fald af hvem? Hvordan påvirker dagbogsgenren indholdet? Er der afgørende begivenheder, der motiverer dagbogsskriveren til at skrive dagbog? Hvad har dagbogens funktion været?

- **Fotografier:**

Fotografier kan være besnærende, så her er det særligt vigtigt at holde fokus på ophavssituation: Hvem har taget billedet? Hvad har formålet været? Hvornår er det taget? Hvordan er det blevet brugt? I forhold til fotografier, der viser forskellige aspekter af folkedrabet på jøderne, er det særligt vigtigt at være opmærksom på, at de næsten alle stammer fra nazisternes kameraer.

- **Dekreter/love:**

Dekreter/love er kilder, der dokumenterer statens juridiske tiltag til at gennemføre forskellige politikker. De dokumenterer også, hvem der har det administrative ansvar i form af statens justitsministerium eller en ansvarlig embedsmand. I forhold til anti-jødiske politikker og politikker, der implementerer folkedrabet, er det vigtigt at holde fokus på sprogbrugen. Dekreterne er udstedt i et juridisk kancellisprog, som bevidner, at den tyske administration stadig betragter Tyskland som en retsstat og at juridiske embedsmænd er medvirkende til at legitimere folkedrabet i ly af et distanceret kancellisprog.

- **Interviews:**

Her er tidspunktet for interviewet et særligt opmærksomhedspunkt: er det foretaget før, under eller efter afgørende begivenheder? Og hvilken rolle spiller interviewer og interviewers spørgsmål i forhold til interviewets indhold?

- **Domsafsigelser:**

Domsafsigelser er lige som dekretter og love juridiske dokumenter, men til forskel fra dekretter og love kan de spille en afgørende rolle for dannelsen af kollektive erindringer i eftertiden, især når der er tale om spektakulære retssager.

Domsafsigelser kan fortælle os noget om juridiske kernebegreber, der er gældende på et bestemt tidspunkt. Det er fx vigtigt at bemærke, at krigsforbrydelser er det vigtigste anklagepunkt under Nürnbergretssagerne og at ingen af de anklagede bliver dømt for folkedrab.

- **Taler:**

Ved taler er det vigtigt at have fokus på ophavssituationen og genren. Hvorfor holdes talen og til hvem? Er det fx en offentlig tale til eftertiden eller en intern tale til særligt betroede? Hvad betyder konteksten for talens troværdighed og indhold?

- **Memoirs:**

Memoirs er en litterær blandingsgenre, som er skrevet i eftertiden. Dens litterære karakter gør genren til et vigtigt fokuspunkt i kildekritikken. *Memoirs* har karakter af vidnesbyrd og trækker på poesiens evne til at belyse aspekter ved traumer. Den bør derfor behandles både som litteratur og som historisk kilde. I den forbindelse kan det være interessant at tale om sandhedsbegrebet: kan det poetiske sprog fx frembringe sandheder, som ikke nødvendigvis beskriver en objektiv virkelighed, men som stadig tegner et sandfærdigt billede af det skete? Det kan også være interessant at tale om, hvordan tid påvirker erindringen om en begivenhed.